

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка**

**ПОДІЛЬСЬКІ ЧИТАННЯ
ДОСЛІДЖЕННЯ, ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ТА
ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОТИЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО
РІЗНОМАНІТТЯ, ПРИРОДНИЧА ОСВІТА
ЗБІРНИК ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

**Кам'янець-Подільський
2024 р.**

УДК 57+502/504+[37:5](063)

ББК 28я431

П44

Рекомендовано рішенням вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 11 від 28.11.2024 р.)

Редакційна колегія:

- Любінська Л.Г.** – д-р. біол. наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
Казанішена Н.В., - канд. пед. наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
Любінський О.І. - д-р. с-г. наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
Матвєєв М.Д. - канд. біол. наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
Міронова Н.Г. - д-р. с-г. наук, професор, Хмельницький національний університет;
Білецька Г.А. - д-р. пед. наук, професор, Хмельницький національний університет;
Касіяник І.П. – канд. геогр. наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
Колодій В.А. – канд. біол. наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

*Відповідальність за грамотність, академічну доброчесність,
достовірність фактів і покликань несуть автори наукових праць*

Подільські читання. Дослідження, охорона довкілля та збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природнича освіта: Збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (21-22 листопада 2024 р., Кам'янець-Подільський) / [за заг. ред. Н. В. Казанішеної]. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 460 с.

Матеріали конференції презентують результати наукових досліджень науковців, педагогів та здобувачів вищої освіти Поділля. Присвячені проблемам дослідження, охорони довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природничої освіти. Збірник наукових праць буде корисним науковцям, науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти.

УДК 57+502/504+[37:5](063)

ББК 28я431

П44

*Відповідальність за грамотність, академічну доброчесність,
достовірність фактів і покликань несуть автори статей*

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2022

4. Царик Л.П., Царик П.Л. Ландшафтне різноманіття Поділля: еколого- і ландшафтно-географічні аспекти збереження і відновлення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2012. №2. С. 154-160.

5. Цурик Є.І. Лісовпорядкування і організація лісокористування: Навчальний посібник. Львів: УкрДЛТУ, 2003. 280 с.

6. Касіяник Ігор. Підходи до фізико-географічного районування території Хмельницької області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20288/1/Kasijanik.pdf>

ПЕРЕТВОРЕНІ ВОДНОБОЛОТНІ ЛАНДШАФТИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Л.П. Царик, П.Л. Царик, В.Л. Царик

Tsarykl55@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені

Володимира Гнатюка. м. Тернопіль Україна

Численні археологічні дані свідчать, що перші поселення на території Тернопільської області появилися ще в середньому палеоліті, близько 50 тисяч років тому. Біля шести-семи тисяч років тому, в неоліті людина перейшла до примітивного землеробства та скотарства, почала розорювати придатні для вирощування зернових культур степові ділянки. В середині першого тисячоліття нашої ери починає розвиватися так зване підсічне землеробство, для збільшення площ під посіви вирубують і випалюють ліси, які використовуються також для будівельного матеріалу та дров [4]. Подальший розвиток сільського господарства найбільших масштабів досяг у XIX-XX століттях, з залученням у сферу сільгоспугідь перезволожених і водно-болотних земель.

Бурхливий розвиток господарського сектору та зростання чисельності

населення потребували збільшення обсягів с/г продукції, а це, в свою чергу, вимагало збільшення площ орних земель та підвищення їх продуктивності. На початку XIX ст. в Галичині створюються перші рільничі товариства, які були покликані координувати сільськогосподарське виробництво. Одним із важливих напрямків підвищення продуктивності земельних угідь було проведення комплексу меліоративних заходів, які передбачали поліпшення водних властивостей ґрунтів (рис. 1).

Меліоративні роботи на Тернопільщині проводилися ще до створення „Крайового Меліоративного Бюро” у 1885 році. Відкрита осушувальна система створювалася в більшості випадків без проектів, виходячи з вимог індивідуальних приватних господарств і через відсутністю нагляду за меліоративними спорудами, вони не приносили бажаних результатів. Як наслідок, осушення проводилося без всякої системи, канали – непрямолінійні, участки між каналами мали неправильну форму різної площі. Осушення проводилося, зазвичай, екстенсивно, без регулювання водоприйомників, що не забезпечувало належного осушення площ [2]. Впродовж 15 років канали і водоприйомники руйнувалися, підтоплювалися, що призвело до підняття рівня вод і канали самі ставали джерелами заболочування. Впродовж XIX і першої половини XX ст. водної меліорації зазнали близько 4% водоболотних угідь Тернопільщини, приурочених до периферії населених пунктів.

Рис. 1. Водоболотні угіддя “Панталіха” на межиріччі рр. Серету і Стрипи станом на 1783 рік та 1930 роки (according to Kummingsberg’s map)[3]

Нова хвиля осушення на Західному Поділлі прокотилася в радянські часи, під час проведення меліоративно-осушувальних компаній у другій половині ХХ ст. Впродовж 1966-1970 років площі сільськогосподарських угідь зменшились в Україні на 800 тисяч гектарів. Важливою проблемою, що вплинула на стан земельного фонду, було збільшення із року в рік осушених та меліоративних земель, їх нераціональне використання. Не виконують завдання переводу осушених систем на подвійне регулювання водного режиму.

Таке ставлення до меліорованих земель тривало й надалі. У 80-х роках також спостерігалися негативні явища. Не були виконані завдання з реконструкції осушувальних систем, порушувались рекомендаційні норми внесення мінеральних добрив на зрошувальних землях. В радянський період інтенсивно розорюються долини, луки та видолінки, знищуються хутори і окремі поселення, осушуються болота, мочари, озера, випрямляються і поглиблюються русла річок. Все це негативно позначалося на природних умовах територій, що осушувалися, призводило до стійких, незворотних

наслідків.

Проведеними замірами дренажно-скидних вод на гирлових спорудах і 12-ти водомірних постах встановлено, що загальний об'єм вод, які відводяться з осушуваних земель у водоприймачі, складає близько 110 млн.м³. У Тернопільській області частка меліорованих земель становить 12%, що означає втрату первинних водно-болотних ландшафтів і домінування на їх місці перетворених агрокультурних ландшафтів. До районів, що зазнали максимального впливу осушувально-меліоративних заходів належать: бувші Козівський (22,7% площі району), Буцацький (22,4%), Підгаєцький (21,3%), Теремовлянський (20,3%) [1]. Серед степових рослинних асоціацій в доагрикультурний час тут домінували остепнені луки, а на дренаваніших ділянках давніх прохідних долин були лучні степи. Степова рослинність рівнинних, погано дренаваних межиріч Стрипи і Серету (степ «Панталіха») з чорноземами типовими оглеєними малогумусними не збереглася. Понад 80% території округу розорано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулик С. З історії проведення осушувальних меліорацій на Західному Поділлі / Історія української географії. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. Вип. 14 С.74-78.
2. Тернопільський державний архів (ТДА), Р-2555, оп. 2, спр. 37 (Тернопільське обласне виробниче управління меліорації та водного господарства).
3. Царик Л., Царик П., Вітенко І., Царик В. З історії сучасних досліджень геоecологічних проблем Західного Поділля/ Наукові записки ТНПУ. Серія географія. Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2023, №1. – С.4-12 . DOI <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.2.24>
4. L. Tsaryk I. Kovaltchuk, P. Tsaryk, B. Zhdaniuk,, I. Kuzyk. Basin systems of small rivers of Western Podillia: state, trends of development changes, prospects for optimization of nature use and nature protection Journal of Geology, Geography and Geocology, 2020 S.606-620.ISSN 2617-2909 DOI: 10.1542/1112055

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПОДІЛЬСЬКІ ЧИТАННЯ
ДОСЛІДЖЕННЯ, ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
БІОТИЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ,
ПРИРОДНИЧА ОСВІТА

ЗБІРНИК ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ВУЛ. ОГІЄНКА, 61, М. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ, 32300.
СВІДОЦТВО СЕРІЇ ДК № 3382 ВІД 05.02.2009 Р.

ВИГОТОВЛЕНО В КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ
ІВАНА ОГІЄНКА
ВУЛ. ОГІЄНКА, 61, М. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ, 32300